

PEDAGOGIK MAHORAT

9
2023

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA ERTAKLARNI O‘QITISH ASOSIDA O‘QIB VA TINGLAB TUSHUNISH MALAKALARINI TAKOMILLASHTIRISH

Qayimov Laziz Mirzo o‘g‘li,

Buxoro davlat universiteti

Maktabgacha ta’lim kafedrası o‘qituvchisi

qayimovlaziz432@gmail.com

Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini ertak bilan tanishtirish jarayonida o‘qib va tinglab tushunish malakalarini takomillashtirishga doir fikr-mulohazalar, birinchi sinfdan to‘rtinchi sinfgacha bo‘lgan “Ona tili va o‘qish savodxonligi” darsliklaridagi bazi ertaklar tahlili hamda ularning o‘qitish usullari, darsliklarda keltirilgan ertaklar tasnifi borasida fikr-mulohazalar bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: ertak, audio ertak, o‘qib tushunish, tinglab tushunish, malaka, qiyin so‘zlar, namunali o‘qish, so‘z boyligi, savodxonlik, matn.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ НАВЫКОВ ЧТЕНИЯ И ПОНИМАНИЯ НА СЛУХ НА ОСНОВЕ ОБУЧЕНИЯ СКАЗКАМ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

В данной статье даны комментарии по вопросам совершенствования навыков чтения и понимания на слух в процессе знакомства учащихся младших классов со сказками, анализ некоторых сказок в учебниках «Родная речь и грамотность чтения» с первого по четвёртый класс и их мнения по этому поводу, представлены методы обучения, классификация сказок, представленных в учебниках.

Ключевые слова: сказка, аудиосказка, понимание прочитанного, понимание на слух, владение трудными словами, модель чтения, словарный запас, грамотность, текст.

IMPROVING READING AND LISTENING COMPREHENSION SKILLS BASED ON THE TEACHING OF FAIRY TALES IN PRIMARY GRADES

This article analyzes opinions on improving reading and listening skills in the process of familiarizing elementary school students with a fairy tale. Analysis of some fairy tales in the textbooks "Native language and reading literacy" from the first to the fourth grades and methods of teaching them, the classification of fairy tales presented in the textbooks.

Keywords: fairy tale, audio fairy tale, reading comprehension, listening, skill possession, difficult words, reading pattern, vocabulary, literacy, text.

Kirish. Ona tili va o‘qish savodxonligi fanini o‘qitishda asosiy e’tibor o‘quvchida tilga doir to‘rt ko‘nikma: o‘qib tushunish, tinglab tushunish, nutq so‘zlash va yozish hamda grammatik savodxonlikni shakllantirishga qaratiladi. Ta’lim jarayonida o‘quvchilar voqea-hodisalarni kuzatish, anglash, qiyoslash, analiz va sintez qilishga o‘rgatish orqali ijodiy va tanqidiy tafakkurini, fikrlash doirasini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Ona tili va o‘qish savodxonligi fani ushbu maqsadlarni amalga oshirishga xizmat qiladi. Ona tili va o‘qish savodxonligi fanini o‘qitishda quyidagi tamoyillarga tayaniladi:

1. Tilni amaliyotda qo‘llash, ya’ni matnni o‘qish orqali ham grammatika, ham uning qo‘llanishini o‘rgatishga asoslaniladi.

2. Grammatik savodxonlik doirasida o‘quvchining so‘z boyligini oshirish, so‘zlarning ma’nolari, farq va o‘xshashliklarini his qilish va anglab yetish, bexato talaffuz qilish va yozish, so‘zlarni bog‘lab gap, gaplardan esa matn tuza olish, birikmalardagi ma’noviy va grammatik, matndagi mantiqiy xatoliklarni topish va tuzatish, o‘zgalar fikrini to‘g‘ri anglash, bir fikrni turli shaklda ifodalash, uzilgan fikrning davomini tiklash kabi qator mantiqiy operatsiyalarni bajarish, nutq vaziyatini to‘g‘ri baholash va til imkoniyatlaridan unga mos ravishda foydalanish ko‘nikmalarini shakllantirish va malakasini o‘stirishga e’tibor qaratiladi.

3. O‘qish savodxonligi doirasida o‘quvchida to‘g‘ri, tez, ongli, ifodali o‘qish malakalarini shakllantirish, ularni oddiy kitob o‘quvchidan chuqur mulohaza yurituvchi, ijodkor kitobxon darajasiga ko‘tarish;

4. O‘quvchining o‘qib, eshitib tushunish, og‘zaki va yozma nutq malakasini umumiy holda rivojlantirish maqsadida ularning har biriga alohida e’tibor qaratiladi.

Tahlil va natijalar. Ertak xalq ogʻzaki ijodida eng keng tarqalgan janr boʻlib, ularni barcha yoshdagi maktab oʻquvchilari sevib va qiziqib oʻqiydilar. Ertaklarda hayot juda oddiy va shu bilan birga nihoyatda qiziqarli tarzda qalamga olinadi. Ertaklar bolalarni hayotni tushunishga, unga tayyor boʻlishga oddiy hamda fantastik sarguzashtlar orqali oʻrgatib boradi.

Ertaklarning aksariyatida aniq hayot tasviri fantastik unsurlar bilan qoʻshilib ketadi va shu bois juda qiziqarli boʻladi hamda sehrli tuyuladi.

Boshlangʻich sinf darsliklarida juda koʻplab xalq ogʻzaki ijodidan namunalar berilgan. Bular ichida ertak janri yetakchilik qiladi. Shu bois boshlangʻich sinf oʻquvchilari ertak bilan amaliy tanishtirilib boriladi.

Ertakning oʻtkir maroqli syujeti, voqea rivojidadagi favqulodda, ajoyib vaziyat bolalarni tez oʻziga maftun qiladi; undagi mard, kuchli, topqir, dovyurak, chaqqon qahramonlar, ertakning gʻoyaviy yoʻnalishi, unda ezgu kuchning - yaxshilikning doimo gʻalaba qilishi bolalarni oʻziga tortadi.

Ertak tili koʻpincha sodda va ravon boʻladi. Unda bir xil soʻz va iboralarning qayta-qayta takrorlanib turishi, ohangdorligi, tilining taʼsirchanligi, ifodali vositalarining jonliligi bolalar uchun juda qiziqarlidir.

Ertakda qatnashuvchilar koʻpincha rahmdil, saxiy, adolatli hamda ularning aksi boʻlgan yovuz, baxil, ochkuz obrazlarga bulinadi.

Ertakning tarbiyaviy qimmati shundan iboratki, bolalar unda halollik gʻalaba qilganidan, kambagʻal kishilar qiyinchilikdan qutulganidan, yaʼni yaxshilik, ezgulik roʻyobga chiqqanidan va yomonlik, yovuzlik mahkumlikka uchraganidan quvonadilar. Ular hayotda ham doim shunday boʻlishini istaydilar.

Ertak bolalarda personajlarning xatti-harakatini muhokama qilib baholash koʻnikmasini oʻstiradi.

Oʻquvchilar ertakni tahlil qilish jarayonida kishilardagi qanday sifatlar sizga yoqdi? Nima uchun? ... nima uchun jazolandi (yoki ragʻbatlantirildi)? Nima uchun ertakdagi baʼzi qahramonlarga hatto tabiat kuchlari ham yordam beradi, baʼzilaridan esa, aksincha, yuz ugiradi? kabi savollarga javob berish uchun oʻylaydilar, ertak qahramonlarining xatti-harakatini muhokama qilib, uni baholashga oʻrganadilar. Masalan, “Chumolining jasorati” [5: 7-8], ertagidagi asosiy fikr vatanparvarlik nimaligini bolalarga sodda qilib tushuntirishdan iboratdir. Ertakda shunday voqea asos qilib olingan: “Bir yili yoz juda issiq kelibdi. Yomgʻir deyarli yogʻmabdi. Jazirama quyosh tigʻida oʻsimliklar qurib, qovjirab qolibdi. Shunday kunlarning birida yaylovga oʻt ketibdi. Kutilmagan yongʻin jonzotlarni vahimaga solibdi. Hamma tumtaraqay qocha boshlabdi. Birgina chumoli qochmabdi. U oʻtloq yaqinidagi buloqdan mitti ogʻizchasida suv keltirib, olovga purkay boshlabdi” [5: 7-8]. Bu voqeani kuzatib turgan oʻrmonda yashovchi boshqa jonzotlar chumolini mazammat qila boshlaydilar. Ular “Seni bu ozgina suving bilan bu dahshatli olovni oʻchirib boʻlmaydi. Joningni asrasangchi” deyishadi. Bu gapni eshitgan chumoli suv tashishdan toʻxtamasdan shunday deydi: “– Toʻgʻri aytasiz, bir zarra suv yongʻinni oʻchirmaydi. Lekin men urinib koʻrmoqchiman. Chunki bu oʻtloq – mening vatanim. Uni asrash uchun menda zarradek imkoniyat boʻlsa, shu imkoniyatdan foydalanaman” [5: 8]. Oddiygina va mittigina chumolining bu gapi barcha hayvonlarni hayratga qoldiradi va ular bu gapdan taʼsirlanib, chumoliga yordamga shoshadilar. Birlashgan uzar degandek. Bir pasda olov uchiriladi.

Mazkur ertak ikkinchi sinf oʻquvchilari uchun moʻljallangan. Shu sabab ertak matni uncha katta emas, shu sinf yoshiga mos tarzda tanlangan. Ikkinchi sinf oʻquvchilariga bu ertak mazmun-mohiyatini toʻliq tushuntirish uchun katta pedagogik mahorat kerak. Chunki bu yoshdagi bolalar vatan tushunchasini hali toʻliq anglab olmagan boʻladilar. Birinchi navbatda oʻqituvchi ertak matnini namunaviy tarzda, baland ovozda, bexato va ravon oʻqib berishi kerak. Oʻqituvchi oʻqish jarayonida ertak mazmunidan kelib chiqib, baʼzan ovozini baland, baʼzan past, baʼzan hayajonli, baʼzan daʼvatkor qilib oʻqiydi. Oʻquvchilar ustozlari oʻqishidan ertak mazmunini anglay boshlaydilar. Boshlangʻich sinf oʻquvchilari tushunchalarga nisbatan soʻzlarni koʻproq biladilar, baʼzi oʻquvchilar esa ayrim soʻzlarning maʼnosini yetarlicha tushunib yetmaydilar. Shuning uchun oʻqituvchi ertak matnini mazmunini oʻquvchilarga toʻla yetkazishda rang-barang usullardan foydalanishi kerak. Xususan, muayyan bir mavzuni ongʻli oʻzlashtirilishiga ertak tahlili, rang-barang koʻrgazmali qurollardan foydalanish, oʻquvchilarning oʻqish malakalarini xisobga olish, oʻquvchilarning mustaqil ishini tashkil etish ifodali oʻqish malakalarini shakllantirish, shuningdek, oʻquvchilar bilan uzluksiz lugʻat ustida ishlash mashgʻulotlarini toʻgʻri yoʻlga qoʻyish singari uslubiy ishlarni amalga oshirishning oʻrni va roli beqiyosdir.

Oʻqituvchi ertakni maromiga yetkazib oʻqisa, oʻquvchilar uni diqqat bilan, butun vujudlari quloqqa aylanib tinglaydilar. Bunday tinglash esa, ertak mazmunini anglashni ancha osonlashtiradi. Agar shu jarayonda ertakning audio variantidan foydalansa yanada yaxshiroq va samaraliroq natija berishi mumkin. Birinchidan, oʻqituvchi nutqida noxostdan kamchilik boʻlishi mumkin. Lekin audio variant puxta ishlangan boʻladi va hamda sifat jihatdan barcha talablarga mos ravishda yaratilgan boʻladi. Ikkinchidan, oʻquvchilarga ham audio variantni tinglash ham yangilik va ham juda qiziqarli tuyuladi va ular qiziqib, diqqat bilan uni tinglaydilar. Audio ertagni tinglashda oʻquvchilarni tushunish koefitsentlari yuqori boʻladi. Chunki tinglash

ko'nikmalarini o'rgatishning zamonaviy samarali usullari hamma narsani o'z ichiga oladi masalan interaktiv mashqlardan multimedia resurslarigacha. Tinglash qobiliyati eng yaxshi o'rganishi mumkin bo'lgan qobiliyat sanaladi. Chunki o'rganishga birozgina ko'proq e'tibor qaratilsa u oddiy va qiziqarli tadbirlar orqali yaxshilandi va yakunida yaxshi natijalarga olib keladi. Bu holatda siz kichik yoki katta talabalar guruhlari bilan ishlashingiz muhim emas, siz o'zingizni rivojlantirish uchun quyidagi usullardan birini qo'llasangiz bas.

Shundan so'ng o'qituvchi qiyin so'zlar ma'nosini o'quvchilarga tushuntirib beradi hamda shogirdlari bilan birgalikda darslikda berilgan topshiriq va savollarga javob topadilar. Bu jarayon ham ertak mazmunini tushunishga yordamchi vazifani bajaradi. Darslikda mazkur ertakni uchun berilgan turli xildagi topshiriq va savollar bolalar yoshiga mos tarzda va qiziqarli usulda berilgan.

Ertakni tushunishning yana bir bosqichi bor. Bu mustaqil o'qib tushunish bosqichidir. Bu jarayon dars vaqtida boshlanib, uyga berilgan topshiriqlarni bajarish vaqtida tugaydi. Dars jarayonida o'qituvchi ertak matnini qismlarga bo'lib, o'quvchilar tomonidan o'qitiriladi. Yani o'quvchilar belgilangan matn (ertakni bir qismi)ni baland ovozda o'qiydilar. Qolgan sinfdoshlari ularning o'qishini kuzatib va tinglab boradilar. Bu jarayon ham muayyan tarzda ertak mazmunini tushunishga yordam beradi. Uyda ertakni to'liq va bir necha marotiba o'qib kelish vazifasi beriladi. Bu topshiriqni bajarilishini ota-onalar nazorat qilishlari kerak. Ana shundan keyingini ertak mazmuni to'liq o'zlashtirib olinishi mumkin.

Barcha darsliklardagi ertaklar ana shu va shunga o'xshash tarzda o'zlashtirilsa samarasi ko'proq bo'ladi. O'quvchilarni o'qib va tinglab tushunish malakalarini shu tarzda takomillashtirilsa, bolalar nutqi ham ularni tafakkuri ham tez rivojlanib boradi.

“Chumolining jasorati” ertagida har qanday vaziyatda ham vatanni seva bilish va qadrlash g'oyasi olg'a surilgan bo'lsa, “Sharikning tug'ilgan kuni” [5: 27-30] ertagida yaxshilik qilish va ahillikka undashdan iborat.

Sinf darsligining 1-kitobining 27-30-betlarida berilgan “Sharikning tug'ilgan kuni” ertagi ham o'quvchilarga yaxshi taassurot qoldiradi. Ertak shunday boshlanadi: “Kuz yaqinlashib qolgan edi. Barglar sarg'ayib, suv lar sovib, chug'urchuqlar “majlis” o'tkaza boshlagandi. Shunday kunlarning birida Sharik: – Mening tug'ilgan kunim qachon? – deb qoldi.

Hamma o'ylanib qoldi. To'g'ri-da, taqvimda Neftchilar kuni bor, Quruv chilar kuni bor, hatto Qushlar kuni bor, Itlar kuni esa yo'q” [5: 27-28].

Ertak qahramonlari sevimli itlarini xursand qilish uchun barcha harakatni qilishadi: uning tug'ilgan kunini belgilab olishadi, tug'ilgan kunda sovg'a tayyorlashadi, sovg'alarni tantana bilan topshirishadi. Xullas, Sharikning xursand qilish uchun bor kuchlarini ishlatishadi.

Mazkur ertak bolajonlarga juda yoqadi. Chunki uning asosiy qahramoni Sharik nomli kuchukcha. Bolalar esa kuchukchalarni juda yaxshi ko'rishadi. Ularning barchasi o'zining kuchukchasi bo'lishini xohlaydi. Shu bois barcha 2-sinf o'quvchilari ertak mazmunini ustozlari tomonidan bayon etilayotganda diqqat bilan eshitishadi. Bu jarayonni yanada qiziqarliroq hamda maroqliroq qilish mumkin. Bu uchun mazkur ertakning audio varianti kerak. Darslik talabida bu narsa bor. Darslikning 29-betida shunday topshiriq bor: **“Sharikning tug'ilgan kuni” hikoyasining 2-qismini eshiting.** Bu topshiriq “Audomatnni

tinglang” shartli belgisi ostida berilgan. Bundan kelib chiqadiki, ertakning audio matni mavjud va undan foydalanib talab etiladi. Shu bois o'qituvchi tomonidan ertakning audio varianti eshittiriladi. O'quvchilar butun vujudlari quloqqa aylanib uni eshitadilar. Ertakni audio variantining yana bir afzallik tomoni shundaki, uni o'quvchi uyida qayta-qayta tinglashi ham mumkin. Buni uyga vazifa sifatida berish mumkin.

Agar audio variantda itchaning ovozi – uning xursand bo'lib vovulashi ham mavjud bo'lsa, bolalarga ta'siri ko'proq bo'ladi. Bu ovozni o'qituvchining o'zi ham taqlid qilib yaratishi mumkin yoki, birorta kuchukchaning ovozini yozib olib unga qo'shish mumkin. Bu variant tabiiyroq chiqadi.

Bundan tashqari darslikda o'quvchilar ertak matnini yaxshi o'zlashtirib olishlari uchun muayyan topshiriqlar berilgan. Yuqorida birinchi topshiriq – ertakni audiomatnini o'qishni aytlik. Ikkinchi topshiriq bunday tarzda berilgan:

Rasmlarga qarab Matroskin va Fyodor amaki Sharikka nima sovg'a qilmoqchi bo'lishgani haqida gapirib bering.

Darslikdagi bu shartli belgi o‘quvchilar diqqatini rasmlarga qaratadi. Ular shunday shartli belgilar ostida berilgan topshiriqni bajarish orqali ertak mazmunini yanada chuqurroq va to‘g‘riroq tushunib oladilar. Yuqoridagi topshiriqdan keyin darslikda quyidagi rasmlar berilgan:

“Sharikning tug‘ilgan kuni” ertagi darsligda 2 qismga bo‘lib berilgan. Matnni ikki qismga bo‘lib berilganda 2-qism o‘rnida 3-qism ketgan. Bu xatoni o‘quvchilar darsligida tuzatib chiqish kerak. O‘qituvchi shtrix orqali 3 ni o‘rniga 2 yozib chiqsa texnik xato bartaraf etiladi. Aks holda o‘quvchilarni chalg‘itishi mumkin bu holat.

Darslikning 30-betida quyidagi shartli belgi va “o‘qing” topshirig‘i berilgan

Bu shartli belgidan keyin “Sharikning tug‘ilgan kuni” ertakining 2-qismi berilgan. Demak, o‘quvchilar ertakning 2-qismini mustaqil shqishlari lozim. Albatta, o‘qituvchi nazorati ostida. O‘qituvchi navbat bilan o‘quvchilarni o‘rnidan turg‘izib ertak matnining muayyan qismini o‘qittiradi. O‘qiganlarini mazmunini aytib berishni talab etadi. Bu holatda o‘qituvchi har xil metodlardan foydalanishi mumkin. Eng asosiysi o‘quvchilarni o‘qib tushunish malakalarini takomillashtirib borishi kerak. Masalan, bir o‘quvchi ertak matnining bir qismini o‘qiydi, ikkinchi o‘quvchi uni mazmunini aytib beradi. Keyingi navbatda eshitib ertak mazmunini aytib bergan o‘quvchi o‘qiydi, avval o‘qigan o‘quvchi ertak mazmunini aytib beradi. Bu metod ham qiziqarli va ham o‘quvchilarni to‘liqrog‘ qamrab olishga, imkon qadar ko‘proq o‘quvchilarni bu topshiriqni bajariga jalb etish imkonini ham beradi.

Ertakda xalq o‘z hayotini o‘zi hikoya qiladi, shuning uchun o‘quvchilar ertakni o‘qish bilan ma’lum davrdagi xalk hayotini, uylari va orzu-istaklarini bilib oladilar.

Ertak o‘quvchilar nutqini o‘stirishda ham katta ahamiyatga ega. Ertak bog‘lanishli nutqni o‘stirish uchun zarur material beradi. Kichik yoshdagi o‘quvchilar ertakni juda qiziqib obrazli ifodalarni va tasviriy vositalarni, shuningdek, ertakning o‘ziga xos sintaktik qurilishini, gap tuzilishini saqlagan holda jonli aytib beradilar. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari ertaklarni yaxshi tushunishlari uchun avval uning audio variantini yoki o‘qituvchining namunali qiroatidan uni tinglab tushunishlari lozim. Yaxshi qilingan qiroat yo sifatli audio nashr o‘quvchilarga erta mazmunini yaxshilab anglab olishiga amaliy yordam beradi. Shundan so‘ng o‘quvchilarning o‘zlari ertakni mustaqil o‘qib tushunishlari lozim. Bu mashq ham ularga ertak mazmunini to‘liq tushunib olish imkonini beradi.

Boshlang‘ich sinflarda hayvonlar haqidagi ertaklar ko‘proq o‘qitiladi. Bular sirasiga quyidagi ertaklarni kiritish mumkin: “Qo‘rqoq bug‘u” [7: 33-34], “Tulki bilan Laylak” [7: 66-67], “Qirq qurbaqa” [8: 38-40], “Qarg‘avoy” [8: 69-70], “Tulki va sher” [8: 100-102].

Mazkur ertaklarni ham yuqorida takidlaganimizdek, o‘qituvchining namunali o‘qishini eshitib, ertakning audiomatnini eshitish hamda o‘quvchining o‘zi mustaqil o‘qishi orqali yaxshi o‘zlashtirib olish mumkin.

Ertaklarni o‘qib va tinglab tushunish malakasini takomillashtirish metodlari juda ko‘p. Bu, albatta, birinchi navbatda o‘qituvchining mahoratiga, raqamli texnologiyalarni o‘z darsiga qay darajada foydalana bilish layoqatiga ham bog‘liq bo‘ladi.

Matn bilan ishlashda tanlab o‘qish, savollarga javob berish, o‘quvchilarning o‘zlari savol tuzib, javob berishlari, so‘z bilan grafik rasm chizish, reja tuzish, o‘qish, tinglash, qayta hikoyalash, ertak aytish kabi ish turlaridan foydalaniladi. Bu ertaklarda hayvonlarning odatlari tahlil qilinadi, ammo ularni kishilar xarakteriga taqqoslash tavsiya qilinmaydi.

Maktab tajribasidan ma'lumki, kichik yoshdagi o'quvchilar ertakdagi hayvonlar gapirmasligini, tulki va turna bir-biriga mehmonga bormasligini yaxshi biladilar, ammo ertaklar dunyosini hayotiy hikoya kabi qabul qiladilar.

Ertakni mustaqil o'qib, tahlil qilganda, barcha ishlar uning mazmunini yaxshi idrok etishga, syujet rivojini, qatnashuvchi personajlarning xatti-harakati, o'zaro munosabatlarini to'g'ri tasavvur etishga yo'naltiriladi. Shu bois mustaqil o'qish ertak mazmunini tushunish tomon tashlangan birinchi qadam hisoblanadi. O'quvchi ertakni o'qiyotgan vaqtida uning mazmunini eslashga harakat qiladi, ertak qahramonlarini qiyofasi, ularning aytgan gaplarini xotirasida saqlaydi.

Ertak matni ustida ishlashning oxirgi bosqichida “Ertakda sizga juda yoqqan joyini o'qing (qayta-qayta mustaqil o'qish: ertakni birinchi marta o'qish, o'qituvchi mazmunini tushuntirgandan keyin o'qish, hamsinfi o'qiyongan vaqtda xat olib borish, o'ziga yoqqan joyini tanlab o'qish, uyda o'qish (vazifa)), nima uchun yoqqanini ayting, hayotingizda mana shu ertakdagiga o'xshash voqealar bo'lganmi?” kabi savol-topashliqlar yordamida o'quvchilarning ertak xulosasini tushunishlariga erishiladi. Qayta-qayta o'qish ertak mazmunini chuqurroq tushunishga yordam beradi va o'quvchining lug'at boyligini oshishiga ham sabab bo'ladi.

Ertak o'quvchilar uchun ertakligicha qolishi va bolalar hayotidagi hodisalarga avtordek yondashishga o'rganishlari uchun shuning o'zi kifoya.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari quyidagi ertaklar bilan ham tanishadilar: “Zumrad va Qimmat” [4:9], “G'alati ziyofat” [4:33], “Mehnatkash choynak” [5: 82], “Vatan” [7: 10-12], “Ikki to'lqin” [7: 46-49], “Ikki irmoq” [7: 55-58], “Inson nima uchun hammadan kuchli?” [7: 79-81], “To'ng'ich farzandning donoligi” [7: 103-104], “O'g'rining qismati” [8: 118-120] kabi ertaklarni ham o'qiydilar. O'quvchilarni bunday ertaklarni o'qishga tayyorlash ilmiy-ommabop matnlarni o'qishga tayyorlash kabi bo'ladi, ertakni o'qish va tahlil qilish badiiy hikoya tarzida uyushtiriladi.

Bolalar o'qituvchi rahbarligida ertakda qatnashuvchilarning xulq-atvori, ayrim xatti-harakatlarini baholaydilar, ularning bir-birlariga bo'lgan munosabatlarini aytadilar va shular asosida ayrim obrazlar haqida xulosalar chiqaradilar, ertak rejasini tuzadilar, ertak qismlarini rollarga bo'lib o'qiydilar.

Ertak ustida ishlashda bolalarni ertakni o'qishgagina emas, balki uni aytib berishga o'rgatish ham muhimdir. Ertak aytish og'zaki nutqni o'stiradi, bolalar nutqini yangi so'z va iboralar bilan boyitadi, ona tiliga muhabbatni tarbiyalaydi.

Boshlang'ich sinflarda ertak tilidan erkin foydalanishga o'rgatish uchun ertak bilan birinchi tanishtirishda uni (agar ertak hajmi katta bo'lmasa) o'qituvchi aytib berishi mumkin.

Xulosa. Yuqoridagilarni hisobga olganda, ertakni o'qish va tinglab tushunish darsining qurilishi quyidagicha bo'lishi mumkin:

- 1) o'quvchilarni ertakni idrok etishga tayyorlash (ertakka doir rasmlar bilan tanishtirish, ertak mazmuniga yaqin mavzuga suhbat tashkil etish);
- 2) o'qituvchining ertakni tamunali va ifodali o'qishi;
- 3) ertakning audio variantini eshittirish;
- 4) ertakni o'quvchilar qanchalik tinglab tushunganliklarini aniqlash maqsadida qisqacha suhbat o'tkazish (darslikdagi savol va topshiriqlar yordamida);
- 5) ertakni qismlarga bo'lib o'qish;
- 6) o'qiganlarni tahli qilish va aytib berish;
- 7) ertak matnidagi ayrim tasviriy vositalar, sinonim so'zlarni topish, ayrim so'zlar ma'nosini tushuntirish;
- 8) ertakni aytib berishga tayyorlanish (ichda va ovoz chiqarib o'qish);
- 9) ertakni aytish;
- 10) umumlashtiruvchi suhbat (ertak g'oyasini ochish);
- 11) ma'lum vazifa bilan ertakni qayta o'qitish (uyda vazifa misolida);
- 12) vazifani tekshirish va yakunlash (nima uchun ertakni qiziqib o'qidik?);
- 13) uyda (ota-onalar yordamida) boshqalarni ham qiziqitiradigan qilib ertakni o'qib (yoki aytib) berishga tayyorlanish.

Adabiyotlar:

1. Safarova R. G'. Milliy tiklanish sharoitida O'zbekiston maktablarida Ona tili ta'limi nazariyasi va amaliyoti. ped. fan. dok. ... dis. –Toshkent, 1998. – 236 b.
2. Ona tili fani bo'yicha O'zbekiston Respublikasi uzluksiz ta'lim milliy o'quv dasturlari. –Toshkent, 2021. -261 b.

3. Ona tili va o‘qish savodxonligi 1-qism [Matn]: 1-sinf uchun darslik / I. Azimova [va boshq.]. – Toshkent: Respublika ta’lim markazi, 2021. – 104 b.
4. Ona tili va o‘qish savodxonligi 2-qism [Matn]: 1-sinf uchun darslik / I. Azimova [va boshq.]. – Toshkent: Respublika ta’lim markazi, 2021. – 104 b.
5. Ona tili va o‘qish savodxonligi. 1-qism [Matn]: darslik 2-sinf uchun/ K. Mavlonova [va boshq.]. – Toshkent: Respublika ta’lim markazi, 2021. – 120 b.
6. Ona tili va o‘qish savodxonligi. 2-qism [Matn]: darslik 2-sinf uchun/ K. Mavlonova [va boshq.]. – Toshkent: Respublika ta’lim markazi, 2021. – 120 b.
7. Ona tili va o‘qish savodxonligi. 1-qism [Matn]: 3-sinfi uchun darslik/ K. Mavlonova [va boshq.]. – Toshkent: Respublika ta’lim markazi, 2022. – 144 b.
8. Ona tili va o‘qish savodxonligi. 2-qism [Matn]: 3-sinfi uchun darslik/ K. Mavlonova [va boshq.]. – Toshkent: Respublika ta’lim markazi, 2022. – 144 b.

20.	МУСАЕВА Нодира Низомовна, МУСАЕВА Нафиса Азимжоновна, ЛИТВИНА Виктория Богдановна	Технология модульного обучения, основанная на предметно-деятельностном подходе	118
21.	ОМОНОВ Азиз Носир ўгли	Ички ишлар органи ходимларида ижтимоий интеллектнинг илмий-психологик асослари	124
22.	РАХИМОВА Индира Игоревна	Влияние ценностей на социальную активность	129
23.	САИДВАЛИЕВА Шодия Рихсихужа кизи	Концептуально-системообразующие подходы в исследовании этнического самосознания	133
24.	ТАИРОВА Мадинабону Бахтияровна	Бўлажак тарбиячиларда касбий фаолиятларини ривожлантириш муаммосининг назарий манбаларда ёритилиши	138
25.	УРИНОВА Шарофат Ахтамовна	Талабалар клиник тафаккурини шакллантиришда вазиятли топшириқлардан фойдаланиш	143
26.	ҲАКИМОВ Жамшид Октямович	“Информатика ва АКТ” курсини ўқитишда инновацион шакллар ва таълим тизимини қуриш тамойиллари	147
27.	SATTAROVA Gulnora Ikromovna	Jismoniy rivojlanishida nuqsoni bo‘lgan o‘smirlar hissiy va irodaviy sifatlarining korrelyatsiasi	151
28.	HIKMATOV Akmal Sadulloyevich	Nevrolog-shifokorlarning ijtimoiy-psixologik kompetentligi rivojlantirishning o‘ziga xos jihatlari	158
MAKTABGACHA VA BOSHLANG‘ICH TA‘LIM			
29.	ADIZOVA Nigora Baxtiyorovna	Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining divergent tafakkurini rivojlantirishda ta‘lim-tarbiyaning ahamiyati	163
30.	ADIZOVA Nodira Baxtiyorovna	Boshlang‘ich ta‘limda o‘quvchilarni kamol toptirishda muammoli ta‘lim texnologiyasining o‘rni	168
31.	AXMEDOVA Zarrina Jamilovna	Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarni moslashuvining pedagogik-psixologik xususiyatlari	173
32.	JUMAYEV Umedjon To‘raqulovich	Art-terapiya vositasida maktabgacha yoshdagi bolalarning kreativ tafakkurini rivojlantirishning nazariy asoslari	179
33.	QAYIMOV Laziz Mirzo o‘g‘li	Boshlang‘ich sinflarda ertaklarni o‘qitish asosida o‘qib va tinglab tushunish malakalarini takomillashtirish	184
34.	SANOYEV G‘aybullo Abduraxmonovich	Boshlang‘ich sinflarda ajdodlar merosidan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari	190
FILOLOGIYA VA TILLARNI O‘QITISH			
35.	ALMAMATOVA Manzura Shavkatovna	Pedagogical basis of motivation and attitude in learning a foreign language	195
36.	BAKAYEVA Rayxon Izatovna	O‘qish savodxonligi funksional savodxonlikni shakllantirishning asosi sifatida	199
37.	DILOVA Nargiza Gaybullayevna, BAKAYEVA Rayxon Izatovna	Funksional o‘qish savodxonligini rivojlantirishda matn turlari ustida ishlash usullari	204
38.	ShARPOV Sherzod Shirinboy o‘g‘li	Kooperatsiya asosida til o‘rganish xususiyatlari	213
39.	РАХИМОВА Муҳаббат Эргашевна	О приёме сопоставления текстов на уроке литературы	217
ANIQ VA TABIIY FANLARNI O‘QITISH			
40.	QAHHOROV Siddik Qahhorovich, JAMILOV Yusuf Yunus ugli	Results of research on the use of software to improve the quality of education	223
41.	RAKHIMOV Nasriddin Nomozovich, BEGMATOV Akram Khasanovich, HAQNAZAROVA	Methods of teaching trigonometric equations and inequalities using the properties of geometric shapes	230